

Persistència del currículum ocult en la precarització del treball docent

Isabel Carrillo,

Departament de Pedagogia de la Universitat de Vic

Miro cap enrere, fa pocs anys un dia ens aixecam i la classe política anunciava que estàvem en crisi. De la nit al dia, semblava que s'havia gestat de sobte, en el transcórrer d'unes hores. No ens havíem adonat, i això que ja ens havien advertit. Ens varen declarar incapaços, per no percebre

que la societat del benestar s'enfonsava perquè era insostenible.

Reproduint els paràmetres d'una cultura política patriarcal i paternalista, tractant-nos com a "ciutadania" súbdita que no pensa, ens varen haver d'avisar i d'indicar el que hauríem de fer a partir de llavors. Renunciar als drets socials,

esforçar-nos més i contribuir a hissar de nou les veles del vaixell que havíem portat a la deriva.

Ens culpabilitzaren. Havíem viscut per damunt de les nostres possibilitats. En els centres educatius s'havia abusat i malbaratat recursos. Fins i tot es va arribar a dir que els mestres, de qualsevol etapa educativa, fèiem feina poques hores i malament, i la nostra productivitat era insuficient i els nostres resultats deficients. Les acusacions es focalitzaven especialment en els centres públics. No progressàvem adequadament i havíem de millorar. Encara segueixo sense saber a quin país i a quina realitat educativa es refereixen.

Per a sortir de la crisi s'ha posat en el punt de mira l'educació, aquesta es posa com a excusa i coartada, perquè és la causa. El missatge és clar i no admet discussió: cal canviar l'educació. Un sistema educatiu més competitiu ens situarà millor

en els resultats de les avaluacions internacionals. Però, a més, si l'eix dels currículums és l'empleabilitat i l'emprenedoria, l'atur disminuirà i la nostra economia anirà per a bé. Això exigeix eliminar el que no serveix per a res, o més aviat el que es percep com a perillós, com és l'aprendre a participar, a dialogar, a pensar, a idear una vida humana per a totes i tots. Així, sense més, volen que ens ho creguem.

Les normatives aprovades en matèria d'educació, sense cap tipus de consens, traspuen intencionalitats diferents a les que expressa el Govern, especialment pel que fa a la qualitat i l'equitat, doncs aquestes no seran possibles davant un progressiu i accelerat desmantellament de l'educació pública, sense prendre el pols i menyspreant el que veritablement passa a les aules.

Tampoc no millorarà res si es precaritza el treball docent a través de mesures que ja

s'han anat aplicant en l'organització i la pràctica educativa d'escoles, instituts i universitats, els impactes de les quals són visibles –en les condicions materials– i invisibles –en les condicions simbòliques.

Les mesures urgents de racionalització de la despesa pública en l'àmbit educatiu, al costat d'unes altres que afecten el col·lectiu de funcionaris públics, sumades a la reducció del pressupost global en educació i en altres àrees concretes, com poden ser els recursos per a accions positives, immigració, dependència, etc., no han deixat de sotmetre el col·lectiu docent a una situació de major precarietat. Interfereixen en les seves pràctiques a l'aula; en el clima moral del centre i en el treball en equip. També en la relació amb l'alumnat i amb les seves famílies. I tenen efectes en el seu desenvolupament professional, el seu compromís i la seva motivació.

S'ha de valorar, a més, l'impacte de gènere d'aquestes mesures. Si consultam les dades de l'Institut Nacional d'Estadística podem constatar que en l'educació infantil i primària més del 80% són dones. Aquesta realitat no pot ocultar-se. Per ventura qui legisla no disposava d'aquestes dades? O potser és que es pensa, encara que no es diu, que les mestres de primera infància no realitzen una labor educativa, doncs la seva missió és el guardar i el cuidar –funcions que han de complir perquè són pròpies del gènere que els correspon–, i per això no necessiten de les millors condicions? La transversalitat de les polítiques d'igualtat segueix absent.

La precarització més visible és la que deriva de les

mesures relatives a les condicions materials. Posem alguns exemples que ja es viuen.

Una retribució salarial més baixa, una mesura que perpetua i/o empitjora una realitat en què les dones, en termes globals, continuen amb uns salaris més baixos i menor autonomia econòmica, sent un dels grups de població més empobrits.

Menys docents per escoles que, al costat de l'augment de la ràtio per aula i més hores lectives, suposa una major exigència per a les dones, especialment per a aquelles que continuen assumint no només les responsabilitats professionals, sinó també les familiars, la conciliació del treball productiu i del treball reproductiu i de les cures. La pressió a la qual es veuen sotmeses les mestres pot tenir efectes en el seu benestar que es veu agreujat per l'exigència d'haver d'arribar a tot.

Reducció de les hores per a la planificació, no només individual, sinó per al treball en equip i la coordinació. Una mesura que suposa una desvaloració d'una escola que s'havia anat impregnant d'una altra cultura, d'altres formes de pensar i de sentir l'educació que l'havien portat a una feina més horitzontal, basada en el respecte i el reconeixement, la participació dialògica i la cooperació solidària. La pedagogia de la diferència, l'ètica de la cura, els sabers de les dones havien anat fent-se un espai en els centres. El foment de la competitivitat entre docents pot portar al desterament d'aquests valors.

Disminució del pressupost en formació permanent d'oferta

pública –encara que augmenta l'oferta privada–. Els cursos, assessoraments, jornades, escoles d'estiu... són un bon espai per compartir experiències educatives i per aprendre en relació. En la història de l'educació per a moltes dones docents aquests espais han estat l'oportunitat no només per continuar la seva formació, sinó per ampliar els horitzons dels seus camins de casa a l'escola, i a l'inrevés. Ha estat una forma d'ocupar altres espais públics i viure'ls amb veu pròpia, i contribuir al debat polític pedagògic. Reduir-los pot comportar inhibir la seva mobilitat i la seva presència en els debats i propostes educatives. Pot significar deixar-les al marge de les decisions polítiques.

Enduriment de les condicions per a les *substitucions*; congelació de les *oposicions* d'accés al magisteri públic; *tancament de centres públics* –significatiu ha estat en l'etapa de 0-3 anys–. Aquestes mesures tenen un efecte clarament visible en l'augment de l'atur docent de moltes dones, i en la dificultat d'accedir a la primera feina –fet que també afecta la possibilitat d'anar adquirint l'experiència necessària per poder superar, quan es convoquin, les oposi-

cions–. La reducció de places escolars en l'etapa 0-3 pot traslladar novament la responsabilitat de la cura a les mares, o a la solidaritat de les àvies. Millor donar xifres globals sense desglossar-les per sexe. De la mateixa manera es modulen els discursos més reaccionaris que de bon grat voldrien que elles, les dones, tornassin al lloc que els correspon, la reclusió en l'àmbit privat.

D'altra banda, les mesures anticrisi tenen l'impacte d'una precarització de caràcter més simbòlic, amb prou feines perceptible, més encobert o poc reconegut. Els trets de l'àmbit simbòlic són difícils d'apreciar i, freqüentment, es mantenen en l'esfera de l'invisible –ja sigui perquè no es veuen directament, ja sigui perquè s'oculten–. Remeten a la vivència personal de la crisi i de les mesures que s'adopten, a un percebre i sentir que adquireix matisos i intensitats diferents per a cada jo.

Novament, alguns exemples: es pot sentir malestar, desconcert, tristesa, impotència, exigència... què passarà? I, què em passarà? Són alguns dels interrogants que poden interferir en l'ésser i el fer docent, són expressió de precupació.

La precarització invisible es va nodrint d'una expansió contagiosa de la cultura de la por que alimenta el conformisme. Una cultura que provoca reaccions d'aïllament i d'individualisme – cadascú intenta sobreviure, espera mantenir-se a flotació, i que venguin temps millors—. Una cultura que genera menor participació, fereix el sentit de comunitat i causa fractures en la cohesió social. La cultura grupal, de cooperació solidària, s'afebleix, però amb prou feines es percep davant els focs diaris que cal apagar. Es pot viure en una certa incertesa, ambivalència, oscil·lacions en les valoracions dels sentits de la pròpia feina i, fins i tot, conflictes en les afectivitats teixides a l'escola que poden dificultar el dia a dia a les aules. Un sentir que afecta el benestar de les mestres, sense oblidar-nos que també afecta els companys docents.

Encara que en aquest punt no s'han d'ignorar els informes dels estudis que evidencien una major fragilitat de la salut de les dones com a conseqüència de la precarització de les seves vides. A més, cal tenir presents els informes de l'Organització Mundial de la Salut que indiquen que les polítiques en salut pública també han ignorat els seus impactes de gènere. És a dir, alguns problemes de salut i malalties de les dones no estan reconeguts com a tals o no són prioritaris. Què cal fer quan no és visible, reconegut, allò que et passa?

La precarització simbòlica també es desenvolupa a partir del missatge, implícit en les polítiques que s'apliquen, de desvaloració de l'educació i del treball docent. En una cultura mercantilista, on tot té un valor econòmic i

un preu, la reducció de la despesa pública envia el missatge que l'educació i els seus professionals estan devaluats, no serveixen, són prescindibles. Els mestres i les mestres se senten en el punt de mira, centre d'atenció i d'acusació.

Això té efectes en precaritzar el sentit identitari del col·lectiu docent com a classe treballadora, la funció social de la qual, no cal oblidar-ho, és no només necessària, sinó d'un valor imprescindible. Tampoc és neutral aquest missatge, atès que és en les primeres etapes educatives, com ja s'ha indicat, on les dones docents són majoria, i això suposa qüestionar la seva idoneïtat professional. Col·lateralment es qüestiona la seva formació inicial universitària. Sense dir-ho, es recorda que molt probablement varen estudiar magisteri perquè no obtingueren la nota necessària per a una altra formació, altres estudis superiors més qualificats i de major prestigi i importància per a la societat.

Assenyalar com a la precarització del treball docent s'afegeix la pressió de les precaritzacions de la vida de l'alumnat i de les seves famílies, tot intensificant les

vivències de precarietat. Classe social, immigració i territori són diferències visibles que incideixen en la precarització invisible del treball docent.

Per tant, les experiències de precarització tenen intensitats diverses per als mestres de centres amb alumnat-famílies de classes socials més baixes i/o empobrides per la crisi, o amb un índex elevat d'alumnat d'origen estranger, la concentració del qual es perpetua en alguns centres públics, amb una elevada mobilitat dels alumnes a causa de la crisi, per mor de l'atur que afecta les seves famílies i provoca desplaçaments interns i externs.

La tasca docent responsable no ignora que darrere de cada rostre hi ha històries, biografies de vides difícils. Però ser-ne conscient també pot provocar un excés de pressió. Com cohesionar un aula en constant moviment d'entrades i sortides? Com acompanyar l'aprenentatge quan una nina o un nin no té cobertes les necessitats bàsiques?

La precarització també és diferent quan es treballa en centres massa allunyats del lloc de residència. En alguns

casos la família queda separada, doncs no és possible el trasllat diari, havent d'assumir, a més, despeses extres. La separació del cercle d'afectivitat no és fàcil quan aquesta és forçada, i exigeix de grans convenciments i compromisos amb l'educació. Quan el trasllat és factible, al cansament provocat per llargs recorreguts diaris, s'hi afegeix la càrrega econòmica que això suposa. En el cas de les dones que tenen responsabilitats familiars gens o poc compartides, el problema s'agreuja, especialment quan no es disposa d'una xarxa social de suport. La jornada d'aquestes dones no es redueix a allò estrictament laboral. Es té la sensació de no arribar o sempre arribar tard; de fer les coses a mitges, o no fer-ho bé.

Finalment, vull esmentar que la precarització té altres matisos en funció de si es treballa en centres situats en algunes zones geogràfiques concretes com són els extraradis de les ciutats, els barris perifèrics més deprimits, o poblacions rurals que ja comptaven amb menys recursos. Quan les condicions de treball es precaritzen a llocs on ja ho eren, els efectes en la tasca docent poden ser altament significatius, especialment quan el treball constant per la igualtat d'oportunitats es veu atacat i mancat de suport. Se sent cansament, desil·lusió, derrota, elements que fàcilment poden conduir al fatalisme paralitzador. Aquesta és la realitat on visc, una realitat en la qual la precarietat conviu amb l'alegria de les mestres i els mestres que s'obstinen cada dia per fer una escola millor, més humana. Una escola on el dret a l'educació es viu. Una escola per a totes i tots. ■

